

УДК 338:91 (574.54)

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ МИНЕРАЛДЫ РЕСУРСТАРЫ ЖӘНЕ ОНЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

А.Н.Абуев, Б.Т.Тасболат **Р**
М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент қ.

Мемлекеттің ең бірінші кезектегі мәселесі табиғат ресурстарын пайдалану белгілі бір тәртіпке бағындырып, жүйеге келтіру. Жалпы жер, су, тау, тас, қазба байлық көздері мемлекеттік меншік болып табылатындықтан, оларды пайдалану мен қорғауды мемлекет өз міндетіне алып, орын алған жағдайларға қарай нақты шараларды жүзеге асыруды ұйымдастырады.

Қазақстан республикасының бүкіл экономика салаларының дамуы үшін арқа сүйеп отырған ірі табиғи байлыққа ие. Осындай ресурстар мен өнеркәсіптік кәсіпорындардың бар болуы және де олардың пайдаланылуы Қазақстан халқының тек баюына және өркендеуіне ғана алып келген жоқ, сонымен қатар республиканың бүкіл аймақтарында экологиялық жағдайдың шиелінісуіне табиғатқа антропогенді әсер етудің артуына, табиғи ресурстарды пайдалануда ысырапшылықтың пайда болуына да себепші болды.

Осындай қоршаған ортаның сапасының нашарлауынан, табиғи-ресурстық потенциалдың кемуінен және де жер беті мен су экологиялық жүйелерінің кері кетуінен байқалып отыр.

Қазақстан республикасында қоршаған ортаны қорғау мен табиғат ресурстарын тиімді пайдалану мәселесі өте маңызды орында.

Себебі, еліміздің территориясында 1998ж. 80-нен астам елді мекенде орналасқан 2921 өндірістік өнеркәсіптер болды. Соның ішінде I және II класына жататын қалдықтары бар түсті және қара металлургияның, химия мен нефтехимия өндірісінің 151 ірі өнеркәсібі және жылу энергетикасының 138 өнеркәсіптері бар.

Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша экологиялық жағдай ауыр күйде қалып отыр. Облыс экономикасының «экология жағынан лас» өндірістері бар болғандықтан, табиғатты қорғау қондырғыларының жетіспеушілігінен, табиғи ресурстардың кешенді қолданылуы жөнінен технологиялық шешімдердің жоқтығынан облыстың су, жер ресурстарының, өндірістік аудандардың ауа бассейнінің ластануының өте жоғары деңгейіне және кейбір территориялардың деградациясына әкеліп соқты.

Оңтүстік Қазақстан облысының қоршаған ортаны қорғау және табиғат байлықтарын тиімді пайдалану басқармасының мәліметтері бойынша облыстағы өндіріс қалдықтарын қайталама шикізат ретінде қолдануы не бары 0,3 пайызы .

Ал 500 га. асатын жерді алып жатқан тау өнеркәсібінің қалдықтарынан атмосфераға шығатын шаңның көлемі 10 млн. т. асты. Бұл облыс территориясындағы барлық шығарылыстардың есептелген көлемінен 800 есе көп.

Өндірістің қарқынды дамуы, оның ауқымының кеңеюі, ғылыми техникалық прогресс нәтижесінде өнеркәсіп салаларының бәрінің жедел өркендеуі, табиғи ресурстарды тиімді пайдалануда қоршаған ортаның табиғи күйін сақтаудың бүгінгі күн тақырыбына ең өзекті мәселе етіп қойып отыр.

Табиғатты қорғау және тиімді пайдаланудың, жоспарлаудың басты мақсаты-табиғи ортаның теңдестігін сақтау, минералды ресурстарының үнемделуін молаюын тиімді пайдалануын қамтамасыз ету.

Қазіргі кезде Оңтүстік Қазақстан облысы территориясында 250 млн. т. астам өндіріс және тұтыну қалдықтары жиналған. Барлық қалдықтардың, урбанизацияның деңгейі биік жерлерде орналасқандықтан, экологиялық қаупі жоғары болып табылады (1-кесте).

1-кесте. Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша өндіріс пен тұтыну қалдықтарының түзілу көлемі

Қалдықтың аталуы	1.01.96. күніне дейінгі жағдай	1.01.97. күніне дейінгі жағдай	1.01.98. күніне дейінгі жағдай	1.01.99. күніне дейінгі жағдай
Облыс бойынша барлығы:	197132,38	198115,33	199405,13	200905,4
Соның ішінде:				
1. жыныстар қалдықтары	31366,9	31866,9	32416,9	33016,9
2. байыту қалдықтары	160384,4	160684,4	161184,4	16884,4
3. қорғасын өндірісінің қалдықтары	2405,18	2450,0	2550,0	2650,0
4. фосфор өндірісінің қалдықтары	2275,9	2294,03	2314,01	2334,05
5. күл	358,0	408,0	463,0	545,0
6. тұрмыс қалдықтары	700,0	820,0	940,0	0160,0

Өндірістің қалдықтардың негізгі көлемі «Ачполиметалл» АҚ, «ШҚЗ» АҚ және «Фосфор» АҚ территориясында шоғырланған. «ШҚЗ» АҚ-ның токсикалық қалдығы-кальций арсенаты-арнайы салынған полигонда сақталады. Бұл жағынан «Ачполиметалл» АҚ-да жағдай қиындау. Қаржының жоқтығынан Күшатадағы жаңа жобаланған қойманың салынуы тоқтатылған, ал Баялдырдағы ескі қоймада шаң басу қондырғылары мен дамбаны өсіру көзделіп отыр.

Қалдықтардың ішіндегі ең қауіптісі, әрине-радиоактивті қалдықтар әсіресе, олардың сақтау ережелері бұзылған жағдайда. Облыста иондаушы сәулелердің жабық түріндегі 4 мыңға жуық көздері (гаммадефектоскоп, өрт сөндіргіш сәуле таратқыштар, рентген қондырғылар) және 100-ден астам ашық түріндегі құралдар бар.

Сонымен бірге, өндіріс қалдықтарын қолдану көлемі көп емес. Энергия ресурстарының кемдігінен «ШҚЗ» АҚ-да шлактардың фьюмингісі және олардың қалдықсыз қайта оңдеу технологиясы қосылмаған (2-кесте).

2-кесте. Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша өндіріс пен тұтыну қалдықтарын қолдану көлемдері

Қалдықтың аталуы	1.01.96. күнгі жағдай	1.01.97. күнгі жағдай	1.01.98. күнгі жағдай	1.01.99. күнгі жағдай
Барлығы (%)	542,45 (0,27)	512,50 (0,27)	550,10 (0,27)	560,15 (0,28)
1. Қорғасын өндірісінің қалдықтары	34,05 (1,40)	20,00 (0,80)	25,00 (0,98)	30,00 (1,13)

2. Фосфор өндірісінің қалдықтары	95,15 (4,2)	72,40 (3,10)	79,0 (3,45)	80,0 (3,43)
3. Күл	0,0 (0,01)	0,10 (0,02)	0,13 (0,02)	0,15 (0,03)
4. Жыныс қалдықтары	413,20 (1,3)	420,0 (1,30)	445,0 (1,35)	430,0 (1,37)
5. Байыту қалдықтарының түзілуі (қолданылмайды)	160384,4	160675,6	161196,7	168273,2
6. Қатты-тұрмыс қалдықтары (қолданылмайды)	700,0	820,0	940,0	1060,0

Технологиялық мүмкіндіктер мен қазіргі экономикалық жағдайды талдау, қайталама шикізатты табиғи шикізатқа қарағанда экономикалық жағынан тиімді екенін көрсетті. Себебі, өндіріс қалдықтары құрылыстың шоғырланған жерінде орналасады, геологиялық зерттеулерді қажет етпейді және өңдеу орындарында тасымалдауға қаржы жұмсалмайды.

Сонымен бірге, олардың көбісі жұмыс істеп жатқан технологиялық жүйелерде (фосфор мен қорғасын өндірісінің шлактары) қолдануға лайық жаңа цехтарды салу қаржы керек етпейді. Сондықтан, облыс экономикасын дамытудың перспективті және маңызды мақсаты қайталама ресурстардың алғашқы шикізат пен материалдардың орнына қолдану немесе қалдықтардың түзілуін болдырмау не кеміту болып табылады.

Әдебиет

- 1 Мұқаұлы С., Үпешов Е. Табиғатты пайдалану экономикасы.-Алматы, 1999.
- 2 Фурсов В. Қоршаған ортаның экологиялық мәселелері.-Алматы, 1991.
- 3 Қаражанов Д. Су және жер қойнауы ресурстары.- Алматы, 2002.
- 4 ОҚО-ның қоршаған ортаны қорғау және табиғат байлықтарын тиімді пайдалану мекемесінің мәліметтерінен.

Резюме

В данной статье рассмотрены использование минеральных ресурсов Южно-Казахстанской области и его воздействие на окружающую среду.

Summary

In given article use of mineral resources of the Southern-Kazakhstan area and its influence on an environment are considered.